

УДК 634.54:330.341.1

© 2018

ОЦІНКА ТА ЕФЕКТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ З РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО ФУНДУКАРСТВА

Г.М. Сатіна

*кандидат економічних наук
Інститут садівництва НААН*

*вул. Садова, 23, с. Новосілки Києво-Святошинського р-ну Київської обл., 03027, Україна
e-mail: galina_satina@ukr.net.*

Надійшла 26.01.2018

Мета. Обґрунтувати потенціал країни щодо вирощування промислового фундукарства, визначити низку мотиваторів і заходів для розвитку галузі. **Методи.** Діалектичний, аналізу й синтезу, балансовий, нормативний. **Результати.** Дослідження відзначили недоліки у вітчизняному виробництві за наявності значного попиту на фундук, сприятливих природних умов для виробництва та селекційних і технологічних розробок. **Висновки.** Розвиток товарного вирощування фундука в Україні є актуальною проблемою споживчого ринку та перспективною справою для вітчизняних аграріїв. Створення промислових садів площею 5 тис. га сприятиме імпортозаміщенню на вітчизняному ринку і дасть змогу розширити експортну торгівлю.

Ключові слова: фундук, споживчий ринок, виробництво, проблеми, перспективи, розвиток.

Тривалий час на споживчому ринку України спостерігається різочий контраст між масовим використанням переробленого фундука, наявністю сприятливих умов для його вирощування та нерозвиненістю сфери виробництва. У горіхоплідному секторі більше уваги зосереджено на горіхах грецьких. Цьому сприяв вузький ареал промислового вирощування цієї культури та дефіцит пропозиції її плодів у світі [1]. Проте ринок фундука не менш привабливий і перспективний для вітчизняного виробника. І ось чому.

Культура фундука добре росте в різних куточках України [2]. Ця рослина відносно невибаглива до кліматичних умов і за належної агротехніки може забезпечувати щедрий урожай. Для багатьох поколінь українців лісові горіхи є традиційними ласощами. Їх вживають свіжими та в переробленому вигляді. Однак споживчий ринок фундука в Україні малорозвинений. Товарне виробництво призупинилося на кілька десятиліть, а внутрішній ринок задовольняється імпортом та зборами

лісових горіхів [3]. І це при тому, що в сусідній Польщі галузь активно й успішно розвивається [4]. Такий стан речей не залишив байдужими численних дослідників, аматорів і майбутніх професіоналів горіхової справи.

Розпочалися активні дослідження й перші спроби щодо адаптації в Україні успішних моделей товарного саду [4–5], добору ефективних сортів [6–7], запровадження інноваційних технологій розмноження [8], обґрунтування вартості створених садів [9] і здійснення ринкового моніторингу [10].

Наразі виникає потреба в систематизації й доповненні часткових досліджень, узагальненні можливостей і перспектив країни в промисловому вирощуванні фундука.

Мета досліджень — обґрунтування потенціалу країни у вирощуванні промислового фундукарства, визначення внутрішніх і зовнішніх мотиваторів та заходів для розвитку галузі.

Методика досліджень. Для оцінки сучасного потенціалу товарного вирощування фундука в Україні користувалися методами

1. Країни — основні виробники фундука у світі (2013–2016 рр.), т

Країни	2013	2014	2015	2016	Середнє	%
Загалом у світі	869 072	707 894	932 718	743 455	813 285	100,0
Туреччина	549 000	450 000	646 000	420 000	516 250	63,5
Італія	112 650	75 456	101 643	120 572	102 580	12,6
Грузія	39 700	33 800	35 300	29 500	34 575	4,3
США	40 823	32 659	28 123	34 473	34 020	4,2
Азербайджан	31 202	30 039	32 260	33 941	31 861	3,9
Китай	23 000	23 533	24 872	26 071	24 369	3,0
Іран	20 655	10 098	12 723	16 327	14 951	1,8
Іспанія	15 300	13 542	11 423	15 306	13 893	1,7
Чилі	9 500	9 479	10 814	16 173	11 492	1,4
Україна	20	10	10	10	13	0,0
Інші країни	27 222	29 278	29 550	31 082	29 283	3,6

аналізу й синтезу, балансовим, індексним, а для визначення перспектив розвитку галузі — методами моделювання, нормативним, системного узагальнення.

Результати досліджень свідчать на користь розвитку промислового виробництва фундука в Україні. Для цього зроблено багатосторонній аналіз та обґрунтування перспектив формування ринку.

Споживчий попит. Плоди ліщини великої (*Corylus taxita* Mill.) належать до класу десертних горіхів, які споживають у свіжому і переробленому вигляді. Обсяги вирощування таких горіхів у світі сягають 0,7–1,1 млн т у рік (2007–2016 рр.). Основними їх виробниками є Туреччина, Італія, Грузія, США, Азербайджан, на частку яких припадає до 90% загальних валових зборів (табл. 1).

Майже в повному складі ці країни забезпечують 91,6% експорту фундука на світовий ринок, що становить близько 200 тис. т лущених ядер щороку. Проте в США так само, як і в Китаї, Ірані, Італії та Чилі, попри великі обсяги виробництва фундука галузь не є орієнтованою на експорт, основна маса зібраного врожаю спрямовується на внутрішній ринок (рис. 1). А Італія та Франція додатково завозять щороку 20–30 тис. т цих горіхів.

Споживання фундука в цих країнах є високим, зокрема в Туреччині на 1 особу припадає 3,1 кг за рік, Італії — 2,4, Франції — 0,7 кг за рік (2011–2013 рр.). У середньому в світі цей показник становить 0,12 кг (2011–2013 рр.) і в тривалій ретроспективі хоча й повільно, але зростає разом зі збільшенням обсягів виробництва та розвитком зовнішньої торгівлі.

Основні постачальники. Поставки фундука на світовий ринок збільшуються за рахунок Туреччини, Грузії, Італії, США, які здавна займаються розвитком галузі й донині створюють нові насадження. Так, у Туреччині з 2013 по 2016 р. площі плодоносних садів розширилися на 14,4 тис. га. Ця країна спрямовує на експорт 57,4% обсягів свого врожаю. Високі темпи закладання культури в Грузії: з 2008 по 2016 р. насадження фундука зросли з 10 до майже 20 тис. га. В Азербайджані за останні 6 років площі культури збільшилися на 8,6 тис. га. Для порівняння, в Україні офіційно налічується лише 0,3 тис. га садів. Активно закладають нові сади також у Чилі, Італії, Румунії й Молдові. Політика цих країн цілком зрозуміла, адже ринок фундука досить широкий і перспективний.

Багаторівневий ринок. Горіхи фундука затребувані у харчовій, кондитерській, оліє-жировій, фармацевтичній, парфумерній, лакофарбовій галузях. Вилущені ядра споживають у сирому вигляді, смаженими, бланшованими,

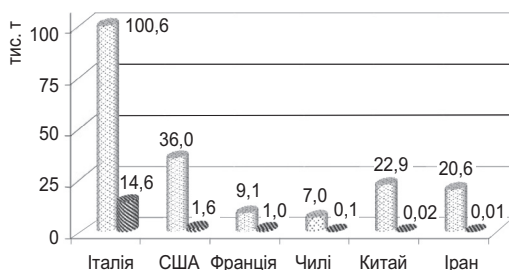

Рис. 1. Обсяги виробництва та експорту фундука в країнах із високою культурою споживання (2011–2013 рр.): ■ — валові збори; ■ — експорт

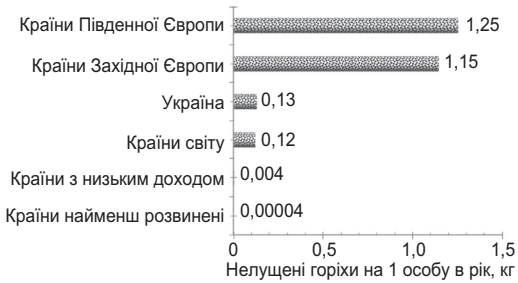

Рис. 2. Рівень споживання фундука у 2013 р. за даними Всесвітньої продовольчої організації, (кг/особу)

солодкими, солоними, у сиропях. З них виготовляють солодощі, олію, пасту, молоко, вершки, каву, борошно, настоянки. Олію рослин використовують для виробництва мила, свічок, лаків, фарб. Деревину та шкаралупу використовують для виготовлення оздоблювальних виробів, пороху, вугілля, лінолеуму, дубильних речовин. Споживчий попит на горіхи фундука досить великий.

Основні покупки. Щороку в зовнішню торгівлю залучається близько 52,3% світового врожаю. Найбільшими імпортерами є Німеччина (59,5 тис. т), Італія (31,5), Франція (20,0), Росія (12,4) та Бельгія (11,4), які закуповують 61,5% поставлених на світовий ринок плодів. У грошовому еквіваленті це становить 937 млн доларів США (середнє за 2011–2013 рр.).

Внутрішні потреби. Україна також входить до переліку імпортерів фундука. З 2010 р. на вітчизняний ринок надійшло в перерахунку на цілі плоди 27,2 тис. т горіхів загальною вартістю 84,7 млн дол. США. Це забезпечило внутрішнє споживання на рівні 0,1 кг на 1 особу в рік. Нагадаємо, в країнах із високою культурою харчування цей показник є значно

вищим, зокрема в Західній Європі — 1,15 кг, Південній — 1,25 кг (рис. 2).

Продовольчий баланс. Детальніше параметри вітчизняного ринку фундука роз'яснює продовольчий баланс. З нього видно, що поставки імпорту формують до 100% споживчого фонду країни, а внутрішнього виробництва майже немає. Обсяги експорту (реекспорту) в такій ситуації залишаються мізерними (табл. 2).

На фоні наведених цифр виникає запитання: чому за наявності значної кількості вітчизняних сортів, сприятливих природних умов для вирощування горіхів та вагомої бази агротехнологічних знань Україна замість того, щоб виконувати функції донора, є акцептором на ринку фундука? Справа в тому, що тривалий час в Україні до горіхоплідних ставилися як до сільськогосподарських культур непромислового значення. Певні зміни відбулися у зв'язку з розвитком ринкових відносин. Активний зовнішній попит на грецькі горіхи стимулював розвиток галузі саме в цьому напрямі. Навіть за невисокої товарної якості нашої продукції порівняно зі світовими еталонами зовнішній ринок її поглинає здебільшого у вигляді сировини. Так, у 2012–2016 рр. частка експорту грецьких горіхів становила 72% обсягів валових зборів. А для фундука цей сегмент торгівлі складніший для освоєння через потужний розвиток промислової індустрії в ряді країн Азії, Америки та Європи. Конкуренція постачальників фундука на ринках з високою дохідністю є високою. Вітчизняному виробникові бракує технологічної та маркетингової спритності для достойного змагання за такого споживача.

Імпортозаміщення може стати тією нішею, яка зможе мобілізувати внутрішні зусилля та стимулювати розвиток вітчизняного

2. Продовольчий баланс фундука (2013–2016 рр.), тис. ц

Стаття балансу	2013	2014	2015	2016
Виробництво	0,20	0,10	0,10	0,10
Зміна запасів на кінець року	-0,2	-0,2	-0,4	-0,1
Вивезено (експорт)	0,7	0,0	0,3	0,0
Завезено (імпорт)	61,1	32,5	13,0	16,3
Усього ресурсів	60,8	32,8	13,2	16,5
Витрачено на корм	0,3	0,2	0,1	0,1
Втрати продукції	0,3	0,1	0,1	0,1
Переробка на нехарчові цілі	1,2	0,7	0,3	0,3
Фонд споживання	59,0	31,9	12,8	16,0

фундукарства. Перспективи галузі пов'язані зі створенням на перших порах 5 тис. га садів промислового значення. Постає завдання ефективної організації власного виробництва. Чи можливо це? Спробуємо дати відповідь на підставі оцінки типових технологій вирощування фундука.

Створення промислових садів. На думку фахівців Інституту садівництва НААН, організацію товарного вирощування фундука слід розглядати лише в умовах зі зрошенням. Період створення саду за схемою висаджування дерев 6×6 м — 6–7 років (залежно від сезону закладання), а експлуатації — понад 25 років. Очікуваний рівень урожайності тісно корелює з підбором сортів і становить 1,5–2,5 т/га. Типовим проектом передбачено підготовку ґрунту, закладання саду, установлення огорожі, організацію зрошення та щорічний догляд за молодими насадженнями до вступу їх у товарне плодоношення. Створення 1 га таких насаджень обійдеться у 433,1 тис. грн (станом на 01.02.2018 р.). При цьому затрати праці становитимуть 755 люд.-год, мінеральних та органічних добрив — 127,6 т, пального — 3,4 т, води — близько 3,2 т.

Ефективність виробництва. Товарне плодоношення саду пов'язане з досягненням беззбитковості виробництва й очікується на 7-й рік вегетації за врожайності понад 1,1 т/га (рівень рентабельності витрат 9,1%). Упродовж наступних 3–8-ми років продуктивність зростає до 2–2,5 т/га. Типова технологія передбачає утримання ґрунту, підживлення рослин, захист від хвороб і шкідників, механізоване збирання врожаю та первинну доробку плодів. Усе це обійдеться виробникові у 82,5 тис. грн щороку за врожайності 2,5 т/га. За умов продажу фундука неочищеним за ціною 9,5 тис. грн за 1 т вищого товарного сорту та 8,3 тис. грн за 1 т першого товарного сорту виручка від реалізації одержаного врожаю становитиме 234,5 тис. грн з 1 га

промислового саду. З урахуванням понесених витрат та сплати податків на умовах спрощеного режиму оподаткування (для сільськогосподарських виробників — 4-та група) сума чистого прибутку становитиме 102 тис. грн, рівень рентабельності — 123,6%, а строк окупності інвестицій — 3,3 року.

Дедалі більшого поширення набувають ущільнені схеми садіння дерев із прямокутним розміщенням у ряду — це, як правило, 6×4 та 5×4 м. Наведемо економічні показники створення та вирощування фундукового саду за схемою 5×4 м. Балансова вартість 1 га насаджень становитиме 486,7 тис. грн. Беззбитковим виробництво стане за врожайності молодих садів понад 1,4 т/га, тобто на 7-й рік вегетації (рентабельність витрат — 25,5%). За повного товарного плодоношення очікується врожай на рівні 3,5 т/га. На його вирощування в умовах зрошення слід затратити 101,5 тис. грн. Дохід з 1 га фундукових насаджень буде 328,3 тис. грн, чистий прибуток — 156,9 тис. грн, рівень рентабельності — 154,6%. Строк окупності залучених інвестицій — 2,5 року.

Розвиток галузі. У масштабах країни зі створенням 5 тис. га промислових садів фундука можна щороку одержувати додатково до 17,5 тис. т високоякісних горіхів. З розрахунку на 1 особу рівень виробництва зростає з 0,0002 до 0,4 кг. Очікувані обсяги виробництва не лише перекриють імпорт, а й сприятимуть розвитку торгівлі на зовнішніх ринках. Загальні потреби інвестицій на створення 5 тис. га садів становлять 2,4 млрд грн, а надходження у вигляді грошових потоків (прибуток та кошти амортизаційного фонду) оцінюються обсягом 650–980 млн грн щороку. Разом із продовольчим та економічним очікується й соціальний ефект. За рахунок додаткових робочих місць зайнятості у цьому агросекторі порівняно з 2017 р. зростає щороку на 650% і в підсумку досягне 1,1 тис. осіб (за умов повної зайнятості).

Висновки

Організація товарного виробництва фундука є нагальною потребою розвитку внутрішнього споживчого ринку та перспективною справою для аграріїв країни. Ця справа потребує ретельного й виваженого

підходу в доборі сортів, розробленні технологій їх вирощування, створенні виробничої інфраструктури та маркетинговій діяльності. На цьому й слід сконцентрувати увагу в подальших наукових дослідженнях.

Сатина Г.М.

Інститут садівництва НААН, ул. Садова, 23, с. Новоселки Києво-Святошинського р-на Київської обл., 03027, Україна; e-mail: galina_satina@ukr.net

Оценка и эффективное использование потенциала Украины в развитии промышленного фундуководства

Цель. Обосновать потенциал страны в устройстве промышленного фундуководства, обозначить ряд мотиваторов и мероприятий для развития отрасли. **Методы.** Диалектический, анализа и синтеза, балансовый, нормативный. **Результаты.** Исследования показали проблемы отечественного производства фундука при наличии значительного спроса на плоды, благоприятных природных условий для их выращивания, а также селекционных и технологических разработок. **Выводы.** Организация в Украине промышленного производства фундука является актуальной задачей развития потребительского рынка и перспективным направлением для отечественных аграриев. Создание промышленных садов площадью 5 тыс. га будет способствовать импортозамещению на отечественном рынке и позволит расширить экспортную торговлю.

Ключевые слова: потребительский рынок,

фундук, производство, проблемы, перспективы, развитие.

Satina G.

Institute of gardening of NAAS, Sadova Str., 23, Novoselky Kyiv-Sviatoshyn area Kyiv oblast; e-mail: galina_satina@ukr.net

Assessment and effective use of potential of Ukraine in development of industrial filbert cultivation

The purpose. To justify potential of the country in industrial filbert cultivation, to mark out series of motive factors and measures for development of the branch. **Methods.** Dialectic, analysis and synthesis, balance, normative. **Results.** Probes have shown some problems of domestic production of filbert at availability of significant demand for fruits, favorable natural settings for their growing, and also of some selection and technological development. **Conclusions.** Organization in Ukraine of industrial production of filbert is an actual problem of development of the consumer market and is also perspective direction for domestic landowners. Creation of industrial gardens with area of 5 thousand hectares will replace foreign produce in the domestic market and allow to dilate export trade.

Key words: consumer market, filbert, production, problems, perspectives, development.

Бібліографія

1. *Global Statistical Review 2014–2015: Nut and Dried Frut — Spain: INC, 2016. 76 p.*
2. Сатина Г.М., Олещенко Ф.Г., Кошлакова Н.М. та ін. Наукові основи та складові галузевої програми розвитку горіхництва в Україні. Київ: Логос, 2011. 100 с.
3. Сатина Г.М., Попова О.П. Фундуковому саду бути. *Агронавігатор*. 2017. № 10. С. 42–45.
4. Телега А. Золотий орешек українських виробителів. *Орешник*. 2016. № 1. С. 34–36.
5. Шейко М. «Филберт»: ставка на фундук. *Там само*. 2017. № 1. С. 60–63.
6. Kosenko I.S., Opalko A.I., Balabak O.A. et al. Hazelnut breeding in the National Dendrological Park «Sofiyivka» of the NAS of Ukraine. *Plant Varieties Studying and protection*. 2017. № 3 (13). P. 245–251.
7. Слюсарчук В.Є. Оцінювання сортів і клонів фундука селекції Українського науково-дослідного інституту лісового господарства та агролісомеліорації ім. Г.М. Висоцького в ДСДЛЦ «Веселі Боковеньки». *Лісівництво і агролісомеліорація*. 2015. Вип. 127. С. 92–97.
8. Яремко Н.О., Карась А.Я., Барабаш Л.О. Економічна ефективність вирощування відсадків фундука в різних конструкціях маточника. *Стан і перспективи розробки та впровадження ресурсоощадних, енергозберігаючих технологій вирощування сільськогосподарських культур: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. Дніпро, 2016. С. 118–119.*
9. Панасенко Г.В. Оцінка витрат грошових коштів і затрат праці на вирощування фундука. *Агроінком*. 2010. № 10–12. С. 37–38.
10. Сало І.А. Основні тенденції розвитку ринку горіхплідних в Україні та світі. *Проблеми економіки*. 2012. № 4. С. 9–12.